

AVTORJI IN KNJIGE

František
Benhart

Vsaka nova pot je novo rojstvo ali poezija poti (Ob šestdesetletnici Cirila Zlobca)

O poeziji Cirila Zlobca je že bilo, tudi v Sodobnosti, povedano veliko. (Kaj drugega naj bi si tudi želel pravkaršnji šestdesetletnik? Šestdeset let je pač šestdeset let). Prav tako je bilo, tudi v Sodobnosti, marsikaj tega povedanega že ponavljano. Ker gre za slavljenca, vsekakor ni treba, da ga zaradi tega boli glava. Slavilcu pa se pregla vica le ne bo hotela izogniti. Kaj vse smo že brali (in pisali), da je Ciril Zlobec. Pesnik ljubezni. Pesnik jeze in ljubezni. Pesnik pobeglega otroštva. Pesnik Krasa. Pesnik biograf. Pesnik življenjskega popoldneva. To seveda še ni vse. (In kaj vse še je Zlobec kot ne-pesnik. Nazadnje tudi to spada sem, čeprav pri Zlobcu ne gre govoriti o pesniškosti »državljskih drž« tako kot na primer pri Kocbeku.)

Usoda priznanosti ter popularnosti vsekakor ni slaba usoda. In seveda tudi: ne poceni pridobljena. Cirilu Zlobcu ni bila »dodeljena« — ob srečni konstelaciji zvezd — kakor redkemu izbrancu. Pravzaprav je kar neverjetno, kako številno je prišla Zlobčeva najožja pesniška generacija na »zeleno vejo«. Vzemimo samo soavtorje Pesmi štirih izpred 32 let in skupaj z njimi Ivana Minattija in pogledimo najbolj zgovorne kazalce uspešnosti — števila pesniških zbirk in izborov iz posameznih pesniških opusov: Zlobec osem zbirk in pet izborov, Pavček šest zbirk in dva izbora, Menart osem zbirk in šest izborov, Kovič šest zbirk in štiri izbore in Minatti tri zbirke in štirinajst izborov. Pet pesnikov in skupaj več kot trideset izborov, to že nekaj pove. Pa je še kar mogoče, da navedeno število ni popolno, da je do danes izborov še več.

Izbiri iz pesniškega dela posameznikov niso le seizmografi uspešnosti in popularnosti avtorjev — povedo nam lahko tudi marsikaj o odmevnosti posameznih pesmi in o kritičnem oz. samokritičnem gledanju na časovno pogojeno vrednostno razporeditev ustvarjene poetske celote. Zlasti če je ureditev izbora delo samega avtorja, kar je primer, vsaj kolikor mi je znano, vseh domačih izborov iz pesništva Cirila Zlobca. Preden posvetimo podrobno pozornost najnovejšemu, jubilejnemu izboru Zlobčevih pesmi, ki so ga v sijajno »zlato« opremi in s preprostim naslovom BESEDA pred kratkim izdali pri koprski založbi Lipa, pogledimo sumarno nekatere starejše izbore. Prvi Zlobčev pesniški izbor je bila Čudovita pustolovščina iz leta 1971 — torej razmeroma pozen »defilejski štart«, če pomislimo, da je izšel prvi izbor Minattiju leta 1963, Menartu (kar dva) leta 1969, Koviču leta 1970 in da je bil

le Pavček še dve leti poznejši od Zlobca — 1973. Razporeditev pesmi v izboru Čudovita pustolovščina je preprosto tematska: v prvi polovici knjige so »Ljubezenske...« in v drugi »...in druge pesmi;« dve sta vzeti še iz Pesmi štirih (1953), druge iz zbirk Pobeglo otroštvo (1957), Ljubezen (1958), Najina oaza (1964) in Pesmi jeze in ljubezni (1968), štiri pesmi so nove. Knjiga Kras (iz leta 1976) je pravzaprav le deloma izbor, saj je v njej lepo število novih pesmi. Vse pa, tudi s tistimi iz prejšnjih zbirk, predvsem iz Pobeglega otroštva, združuje ena sama beseda, poudarjena v naslovu in napovedujoča vračanja, vračanja v »hišo očetovo«, vračanja k spominom na otroška leta. Izbor Pesmi, uvrščen leta 1979 v knjižno zbirko DZS Živi pesniki, poskuša v svojih enajstih ciklih zajeti vso širino Zlobčeve pesniške izpovednosti, in sicer v sklenjenem krogu od obče človeške eksistencialne problematike prek vračanj »domov« in h gotovostim zemlje, prek erotike in privatističnega zavetja in prek vprašanj devalvirane besede ter golega človeškega glasu nazaj k »zgodbi svojega življenja« in k nezapisani poslanici izgubljenega otroštva.

Mogoče se bo zdelo čudno, da se ukvarjam z izbori iz pesniškega dela Cirila Zlobca, namesto da bi se od kraja posvetil njegovim zbirkam, kot se spodobi: saj so zmeraj bile najprej zbirke, potem pa šele izbori. Ostanimo pa vendarle za ta trenutek pri »obrnjenem« postopku. Konec koncev — »glavni junak« tega jubilejnega pisanja naj bi bil tako in tako že omenjeni najnovejši izbor Zlobčevega pesništva, pomemben in mikaven ne samo s svojo izredno lepo zunanjsčino, temveč predvse zaradi tega, ker po pravici pričakujemo od njega nove, na novo dognane, prav jubilejno obračunavajoče urejevalske prijeme, ki jih je tokrat (spet) uveljavil sam avtor. Uveljavil pa jih je zares na način, ki opravičuje naša vnaprejšnja radovedna pričakovanja. Že bežen pogled v tri starejše izbore, Čudovita pustolovščina, Kras in Pesmi, nas je prepričal o nespregljivih premikih v sistemu vrednotenja — najprej vidik ljubezni ter njenega preseganja v surov svet prav nič prizanašajoče družbene stvarnosti, potlej vidik vračanja k »otroškim očem« in kraškemu domu, nazadnje pa spet poudarek na tihi, toda notranje bojeviti intimi sredi nepreslišnih pljuskov zunanje resničnosti. Uvodna, v nekem smislu »programska« pesem je bila v prvem primeru (Poet) izbrana še iz Pesmi štirih (sicer je ta debut v vseh izborih zastopan vsega s štirimi pesmimi), v drugem je bila te časti deležna pesem Kaj naj ti rečem, draga? iz Pobeglega otroštva, o kateri je v nekem intervjuju pesnik povedal, da je bila ta pesem ob koncu revije Beseda *moj vzklík k uporó kot edini možnosti življenja*, v tretjem pa pesem Brez prihodnosti, ki se pojavi v njej otroštvo v drugem, širšem pomenu:

*Zdaj doživljamo poslednje otroštvo
vseh dosedanjih dob
in prvo otroštvo nove dobe,
ki je ni,
ne našega otroštva v njej.
Samo sam v sebi se používajoč
kot sveča.*

Premik, ki ga demonstrira najnovejši izbor poezije Cirila Zlobca, je izražen že v naslovu knjige: BESEDA. Da, premik se je udejanjil v smeri od zgodovinsko-življenjskih, »empiričnih« dimenzij k besednim, jezikovnim, bivanjsko-ustvarjalnim dilemam. Ta izrazito reprezentativni izbor, ki je njegova posebnost tudi v tem, da prinaša na štiridesetih straneh v odlomkih prerez skozi kritiko, ki je spremljala Zlobčevo poezijo po zbirki Kras, to pa tako na domačih tleh kot v tujini (skoraj trideset piscev), ta izbor je s svojimi točno sto pesmimi tudi največji od vseh dosedanjih (Čudovita pustolovščina 93, Kras 55, Pesmi 66). V primerjavi s prejšnjimi izbori ni pričujoči razdeljen v cikle, teče neprekinjeno od prve do zadnje pesmi, ne po kronološkem zaporedju, marveč po notranji logiki (spet) sklenjenega kroga, v katerem dominira bivanjska in ustvarjalna problematika. Značilni so že sami naslovi prvih treh in zadnjih štirih pesmi knjige: Balada o nekem rojstvu, Beseda I-IV, Kdo sem? in Sem? Kaj sem? Kot da nisem, Moja kratka večnost. Relevanten, takoj prepoznaven delež premorejo v tem izboru pesmi iz do zdaj zadnje pesnikove zbirke, Glas (1980): od skupnega števila 50 pesmi jih je prišlo sem 35, se pravi, več kot tretjina knjige Beseda ima svoj izvor v Glasu; zbirka Kras je zastopana s šestnajstimi pesmimi, druge zbirke še z manj (iz Pesmi štirih ni nič).

Nobenega dvoma ni, da s svojo razsežnostjo in domiselno ureditvijo ponuja izbor Beseda nov način branja Zlobčeve poezije. Pa ne samo ponuja: skoraj bi rekel, da ga, v interesu samega bralca, ordinira. Kakšen je ta nov način branja? Povedano lapidarno: poduhovljen, ponotranjen. Res je, tudi tukaj beremo o: o ljubezni, o otroštvu, o vračanjih na očetovino, o družbeno utemeljeni »jezi«, k čemur se še — šele zdaj, po zbirki Glas, četrto stoletja po končani vojni — priključuje partizanska motivika, in sicer s prav bogatim številom pesmi (skoraj polovica od vseh, ki so uvrščene sem iz te zadnje zbirke). Ker pa je tematski urejevajoči kalup popolnoma razbit in posamezne pesmi iz Glasa, pesnikove najbolj duhovno uglašene zbirke, srečujemo razpršene po vsej vsebini tega izbora, prihaja do tega, da Zlobca nenadoma odkrivamo bolj v pesniških relacijah, da smo bolj priča njegovih oblikovnih naporov, katerih do zdaj — ob prijetno sproščenim »pogovornosti« te poezije — kot da bi sploh ne bilo. (Toda že Janko Kos v spremni besedi k zbirki Kras opozarja, »da sta literarna kritika in zgodovina doslej posvečali zelo skromno pozornost načinom pesnikovega oblikovanja, njegovi formi, stilu in verzu, prek tega pa še globljim podlagam, iz katerih nastaja ustroj tega pesniškega sveta.«)

Ob izboru Beseda lahko — mutatis mutandis — ponovim ugotovitev, ki sem jo zapisal v Bralnici '80 o zbirki Glas, da namreč potrjuje pesnika v že od prej znani podobi in da hkrati razkriva neke siptomatične poteze, s katerimi se še nismo srečali pri njem. Novost pa naj bi bila v radikalnem odklonu od iluzornosti in v prizadevanju za globljimi, bistvenejšimi, trajnejšimi pesniškimi spoznanji. Z eno besedo, novo branje Zlobčeve poezije, pa tudi tiste starejše, nam v tem izboru pesnikovo početje močno *dinamizira*. Ne srečujemo ga več toliko ob izpovedih, ob beleženju stanj, občutkov, spominov, mnogo, mnogo več pa kot išočega, begajočega, nekam namenjenega, nekaj presegajočega

umetnika, ki ne more biti zadovoljen s statusom quo in kateremu sama pesem pomeni spremembo sui generis, spremembo, ki po njej kot da bi bilo treba začeti spet od začetka: *jutrišnji dan bo spet samo začetek* (Utrudljivost dneva). Pokazalo se je naenkrat, koliko je poti v pesništvu Cirila Zlobca. Poti naprej, nazaj, poti brez ciljev, kar v tri dni, poti, ki *vabijo*, poti, ki *si jih jemlješ s silo*, poti, ki *so ukaz človeku*, poti besede in do besede, poti kot načinov obstajanja, poti kot načinov ustvarjanja; in poti vase in v sebi, *skoz tesnobo sebe*, ko se ne moreš *povzpeti v poldne*, / *v trdno usločenost oboka* / *za ognjena potovanja sonca* (Balada o nekem rojstvu).

Vse tisto iskanje, beganje, *potovanje* zadeva predvsem globino, resnico pesniške izpovednosti, moč in nemoč, odmevnost in inflacijsko izpraznjenost besede:

*Vso te imam in te ne najdem,
da bi bil, kar sem in moram biti.
Umiraš hkrati z rojstvom
in si prvi ali zadnji utrip v življenju
zmerom le nečesa drugega.*

Nenavadna pesniška nemoč (z odrezano besedo v grlu), ali vsaj težek občutek le-te, pelje, v tihem upanju na *gol človeški glas*, k vprašanju lastnega obstoja in lastne identitete. Zdaj, v obdobju Glasa, je vse še bolj negotovo, kakor je bilo prej, dvomi so se poglobili, po vseh kotih se kotijo nove in nove antinomije, svet postaja en sam velik, nedoumljiv paradoks. Nezaupanje do tega sveta si je pesnik najbrž pridobil že v otroških letih skupaj s trdimi izkušnjami revnega predvojnega in vojnega otroštva in mladenišтва in se ni porazgubilo niti po desetletjih, čeprav se je medtem marsikaj razumsko osvetlilo in razsvetlilo. Tesno s tem je povezana notranje kategorično občutena potreba po vedno novem preverjanju reči in stanj, tako v sferi vsakodnevne občevanja kot jezikovnega artikuliranja, vse, kar se ugotovi, se ugotovi le za ta trenutek, vse drugo je odprto kot vrata kam drugam, za neko mejo, kot problem, ki mu bo treba priti do dna ali se vsaj napotiti v to smer.

*Oglaš se kot slaba vest,
kot strah, kot grožnja,
kot tolažba, kot obet,
kot varna pot v svetlobo.*

*In ves čas od nekod bežim,
a sem še zmerom tam,
in venomer se nekam vračam,
a sem še zmerom tu,
ves tu in tam, povsod, nikjer.
Kam?*

Ves tu in tam, povsod, nikjer: takšna pesniška (lahko bi rekli: panpesniška) »situacija« se pri Zlobcu rojeva kar pogosto. Za njegovo

poetsko govorico prav tako kot za njegovo poetsko dojemanje resničnosti v najširšem pomenu je od nekdaj značilno, da nečesa ni, pa vendar je: ... *otročstvo, ki ga ni bilo, je čudež*. (Vračanja na Kras). Ali pa: ... *tudi s tistim, česar nisva imela, / sva se obdarila, / obogatela, / osirotela*. (Pričakujoča). Ali pa: *Našel sem te, / zato te iščem ... saj samo v iskanju / sva zares ljubezen*. (Ljubezen). Tu imamo Cirila Zlobca v najbolj zlobčevski podobi: biti zares, biti kaj zares, tega človek ne dobi kot mano od zgoraj — treba je iskati, se iskati, biti ves čas namenjen od nekod nekam, živeti v spremembah in za spremembe, ne mirovati. Zavedati se, da čas teče in vse odhaja brez povratka, zavedati se bližine ljubezni in smrti, rojstva in smrti. Ta motivika se je v Zlobčevih verzih pojavila že zdavnaj, zbirka Glas pa jo je močno poudarila. Tisto, kar je v tej poeziji nekoč valovalo kot brez reda, nepregledno, hudourniško, mnogoglasno in mnogobesedno (včasih že preveč-besedno), je zdaj nekako prečiščeno, uglašeno, ne da bi zgubilo kaj svoje vznemirljivosti in sposobnosti v odkrivanju presenetljivih relacij ter aspektov.

Omenil sem že Zlobčeve dozdevno zapoznele pesmi s partizanskimi motivi. Prav na tem območju na novo občutimo zrelega Zlobca, pesnika, ki »kontaktira« svoja nekdanja bojna doživetja zares na inovativen način, posebno pa s koncizno, maksimalno pretehtano pesniško besedo. Naj bo to domiselna evokacija živih in mrtvih borcev, »kopalcev in utopljenцев« na nekem sobotnem pikniku (Z brega), ali pa meditacija nad nekdanjimi strelskimi jarki, ko *tudi mi ... moramo na pot / iskat spet pravo mero samih sebe* (V opoldanski svetlobi), zmerom gre za metaforično prav uspel lok sveže, neobrabljene prisposodbe. Natančno tako uspel, kot je v svoji besedni prečiščenosti in sproščenosti uspela pesem Revolucija:

*Naprej zmedeni ljudje.
Potlej véliko dejanje.
Spet samo ljudje.
Ves čas pa in zmerom bolj
nemoč besede.*

To spada tudi k določujočim črtam našega pesnika: da sicer pogosto zbuja vtis *postopnega* poetičnega zaciljevanja (večkrat pa to ni le vtis, da se namreč prava beseda rojeva prek več pomožnih, približnih, v resnici odvečnih, kajti izrečenih z namenom *flat, ubi vult*), toda da se zna tudi potrpežljivo koncentrirati na prav minuciozen oblikovalni postopek, katerega rezultat je potem kabinetni primerek čiste lirike, npr. Jesenska, Dež, Večer).

Ko prebiramo knjigo Beseda, se pred nami pojavljajo kot iz morja spomina druga za drugo različne podobe Zlobčevega pesnjenja, srečujemo ga znova in znova, kako se išče, in slišimo, ko pravi: ... *ko sam sebe iščem, tebe najdem vsepovsod / in srečen sem, da izgubljen / bom vse življenje se iskal*. Tudi v zadnjih pesmih, vzetih iz zbirke Glas, tistih najbolj iščočih sebe, sebe v vsemirju in vsemirja v sebi, se kajpak oglašajo pesnik ljubimec, mojster ljubezenskih miniatur, kot smo ga poznali že mnogo prej. Vendar niti tu še nismo pri koncu. V Sodob-

nosti (12/1982 in 6—7/1984) smo namreč lahko brali dvajset novih Zlobčevih pesmi, ki so nedvomno ne znaten del Novih pesmi, zbirke, ki je napovedana za letošnjo jesen. Tudi tu diši po ljubezni, glavne poti so *poti drug k drugemu* in spomin spet prižiga *tope ognje potovanju / in počitkom najine ljubezni*. (Nomada ljubezni). Ker pa gre za medčloveške odnose, se pojavi tudi občutek tujstva (na primer v pesmi *Zdaj je tu*): ... *se sploh poznamo še med sabo?* Nekaj pesmi, ki v njih pesnik zajema iz antičnega bajeslovja, izraža grenko razočaranje (»jezo«) nad sodobnim človekom in njegovo družbeno determiniranostjo, ko (Kratek čas kentavri).

*živalska polovica nas ne more več nositi
utrujena,
človeška še z višavami se spogleduje,
zbegana
brez lastnih trdnih tal pod sabo.*

Razmišlja, zakaj je tako, ko *zda smo vsi urezani po lastni meri* ... in ugotavlja s poglobljeno pomenskostjo, da *preveč ni manj pogubno / kot premalo* (Prokrust). In spet in spet, kakor po vseh širjavah in daljavah dosedanjega Zlobčevega ustvarjanja, srečujemo v novih pesmih poti, veliko poti:

*Za potovanja in iskanja,
za odhode in pohode,
izselitve, naselitve,
vodenja in beganja
in za brezglavi beg,
za vračanja le najsrečnejši.*

Vsaka nova pot je novo rojstvo, pravi pesnik v tej pesmi (V labirintu), s čimer se na novo potrjujejo izhodiščne pozicije njegovih umetniških prizadevanj. Radovedni smo lahko, kako bodo Nove pesmi v svoji klenjeni celoti na novo potrdile že znano kompaktnost in notranjo skladnost tega pesniškega opusa, ki prekipeva s paradoksalnostmi ter disparatnostmi, pa vendar ne pogreša lastnosti balzama, tako zaželenega v svetu nesrečnežev, ki prometejskega upora ne poznajo več, pa jim *je ostala le še prometejska muka*.